

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tilen Gorenšek

Vpliv informatizacije na vlogo in položaj vojaške organizacije v postmoderni družbi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Tilen Gorenšek

Mentorica: doc. dr. Jelena Juvan

Vpliv informatizacije na vlogo in položaj vojaške organizacije v postmoderni družbi

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

ZAHVALA

*Zahvaljujem se mentorici doc. dr. Jeleni Juvan za vso strokovno pomoč,
usmeritve in nasvete pri pisanju diplomskega dela.*

*Zahvaljujem se tudi družini in vsem tistim, ki so mi v času
dosedanjega študija in pisanja diplomskega dela stali ob strani
ter mi nudili moralno podporo pri doseganju študijskih ciljev.*

Tilen

Vpliv informatizacije na vlogo in položaj vojaške organizacije v postmoderni družbi

Vloga in položaj vojaške organizacije sta se skozi čas konstantno spreminjala. Tako so bila v človeški zgodovini obdobja, kjer sta bila vloga in položaj vojaške organizacije izjemnega pomena za golo preživetje civilizacije oziroma naroda. Sedaj pa živimo v obdobju, ko se vloga in položaj vojaške organizacije manjšata. Dejavnikov, ki vplivajo na upad vloge in položaja vojaške organizacije, je več. Med njimi so legitimnost vojaške organizacije, vplivi politične usmeritve mednarodnih subjektov, delovanje nevladnih organizacij in različni teoretični pristopi, ki se uporabljajo v praksi ter vplivajo na dožemanje vojaške organizacije. Velik vpliv na legitimnost vojaške organizacije, na odločitve političnih akterjev in na odnos nevladnih organizacij pa ima tudi informatizacija vojaške organizacije, ki je prinesla nekatere ključne spremembe v zvezi z vojaško organizacijo. Osrednja točka diplomskega dela je proučevanje vpliva informatizacije na legitimnost vojaške organizacije. Analiza temelji na več dejavnikih, na katere sicer primarno vpliva informatizacija in ki potemtakem vplivajo na legitimnost vojaške organizacije.

Ključne besede: vojaška organizacija, informatizacija, legitimnost, javno mnenje, postmoderna družba.

The influence of informatization on the role and status of a military organization in the postmodern society

The role and status of a military organization constantly change over time. Thus, there were time periods in human history during which the role and position of military organizations were of utmost importance for the survival of certain nations. Currently, we live in a period in which the role and position of military organizations are decreasing. Several factors causing the decrease of the role and position of the military organization can be identified. Among them are the legitimacy of a military organization, the effects of political orientation of the international subjects, the policies of non-governmental organizations as well as various theoretical approaches having an impact on the perception of a military organization. A significant impact on the legitimacy of a military organization, on decisions made by political actors and the relationship of non-governmental organizations towards military organizations is made by the informatization of a military organization, which has caused some of the key changes in correlation with military organizations. The focal point of the analysis is the study of the impact of informatization on the legitimacy of a military organization. Several factors which are primarily affected by informatization and which further-on affect the legitimacy of a military organization are included in the analysis.

Keywords: military organization, informatization, legitimacy, public opinion, postmodern society.

KAZALO

1	UVOD	7
2	METODOLOŠKI OKVIR	10
2.1	Opredelitev predmeta proučevanja.....	10
2.2	Cilji proučevanja	11
2.3	Hipoteza	11
2.4	Uporabljena metodologija	12
3	TEMELJNI POJMI	12
3.1	Informatizacija.....	12
3.2	Vojaška organizacija	12
3.3	Legitimnost.....	13
4	POSTMODERNA VOJAŠKA ORGANIZACIJA.....	14
4.1	Sprememba v zaznavanju groženj	14
4.2	Poslanstvo postmoderne vojaške organizacije	15
4.3	Sprememba strukture sil vojaške organizacije	16
4.4	Vloga žensk v postmodernej vojaški organizaciji.....	17
4.5	Vloga homoseksualcev v postmodernej vojaški organizaciji.....	18
5	INFORMATIZACIJA VOJAŠKE ORGANIZACIJE.....	18
5.1	Uporaba IKT v vojaških organizacijah.....	20
5.1.1	Študija primera ZDA	20
5.1.2	Študija primera Nemčije.....	22
5.1.3	Primerjava izbranih držav.....	24
5.2	Posledice povečane informatizacije družbe.....	24
6	LEGITIMNOST VOJAŠKE ORGANIZACIJE.....	26
7	POVEZAVA MED INFORMATIZACIJO IN LEGITIMNOSTJO VOJAŠKE ORGANIZACIJE..	31
8	ZAKLJUČEK.....	34
9	LITERATURA.....	36

SEZNAM POGOSTEJE UPORABLJENIH KRATIC IN OKRAJŠAV

BNP	bruto nacionalni proizvod
CIA	angl. <i>Central Intelligence Agency</i> (Centralna obveščevalna agencija)
EU	Evropska unija
IKT	informacijsko-komunikacijska tehnologija
ipd.	in podobno
NATO	angl. <i>North Atlantic Treaty Organization</i> (Organizacija Severnoatlantske pogodbe)
OVSE	Organizacija za varnost in sodelovanje v Evropi
OZN	Organizacija Združenih narodov
SIPRI	angl. <i>Stockholm International Peace Research Institute</i>
SV	Slovenska vojska
SZ	Sovjetska zveza
VB	Velika Britanija
ZDA	Združene države Amerike

1 UVOD

Že v antiki je bila vojaška organizacija vzvod družbene moči in mehanizem za ohranitev in širjenje ozemlja takratnih civilizacij. V času starega Egipta so faraoni s pomočjo vojsk širili svoj vpliv in ozemlje ter ju s pomočjo vojske tudi obvladovali. Uporaba vojske in vojaške organizacije kot mehanizma za uresničevanje teženj po čim večji moči in ozemlju se je nadaljevala skozi stoletja pred našim štetjem povsod po svetu. Zdi se, da je to že od nekdaj edini pravi namen vojaške organizacije. Čeprav se je človek kot družbeno bitje konstantno razvijal, je vojaška organizacija še naprej služila svojemu namenu. V času rimskega imperija je bila vojaška organizacija tako močno vpletena v takratno družbo, da se je vsak Rimljan praktično že rodil pripravljen, da vstopi v vojaško organizacijo in se bojuje za cilje imperija. Legitimnost vojaške organizacije je bila na višku, saj je bila ta pogosto edina ovira med propadom in ohranitvijo civilizacije. Tako kot v rimskem imperiju je vojaška organizacija služila širšim družbenim ciljem tudi v starogrških časih, kjer je bila prav vojska tisto, kar je ustavilo prodor narodov in civilizacij z vzhoda in preprečilo propad grške civilizacije. Vloga vojaške organizacije je bila tako ključnega pomena, njen položaj pa temu primeren, saj so vojaški generali in drugo osebje, ki je bilo visoko na hierarhični lestvici znotraj vojaške organizacije, uživali velik vpliv in spoštovanje. Takratna krščanska Evropa pa je izkoriščala vojaško organizacijo za uresničitev ciljev, ki so pogosto imeli versko ozadje, kasneje pa so v ospredje prihajali tudi osebni interesi znotraj različnih blokov, še posebej znotraj krščanskega.

Človek je tako zaradi svoje narave in težnje po doseganju osebnih ciljev pričel izkoriščati vojaško organizacijo za povsem drugačne namene od tistih, za katere je bila ustvarjena. Takšno paradigmo lahko opazimo tudi danes, ko delovanju vojaške organizacije pogosto botrujejo interesi iz ozadja oziroma interesi posameznikov. Če je v nekem času vojaška organizacija služila potrebam družbe, je največjo zlorabo doživela v modernem času, v obdobju svetovnih vojn, ko je postala mehanizem in sredstvo za doseganje ideoloških ciljev posameznikov in majhnih skupin oseb, ki so svoje cilje postavljali pred cilje družbe.

Tukaj se pod vprašaj postavlja tudi legitimnost vojaške organizacije. Vendar se je treba zavedati, da je legitimnost vojaške organizacije zelo težko izmeriti. Zato je treba natančno definirati, kaj je legitimnost, in ločiti med njo in drugimi pojmi, kot je zaupanje. Potreba po vojaški organizaciji je seveda še vedno obstajala, saj so različni ideološki pogledi v glavnem pomenili vzpon ene in propad druge družbe na drugi strani, prav vojaška organizacija pa je na

eni strani ščitila, na drugi pa morila. Po koncu 2. svetovne vojne je bil razvoj vojaške organizacije hierarhično, ideološko, družbeno, socialno in ekonomsko bliskovit. Legitimnost je bila visoka, predvsem zaradi močne propagande v smislu, da sta vojska in vojaška organizacija edino, kar preprečuje ideologiji ene družbe oziroma naroda, da podjarmi drugo družbo oziroma narod.¹ Že pred koncem hladne vojne, v času vietnamske vojne, pa je predvsem po zaslugi večje ozaveščenosti javnosti in njenega soočanja z negativnimi posledicami vojskovanja pričela legitimnost vojaške organizacije v očeh javnosti upadati. Tudi vloga in položaj sta se spremenila. Politični vrhi držav so uspeli obdržati vlogo, položaj in tudi legitimnost v očeh javnosti na dokaj visokem nivoju do konca hladne vojne predvsem zaradi ideoloških razlogov. Po koncu hladne vojne pa se je prvič vsaj na globalni ravni pokazalo pomanjkanje potrebe po obstoju vojaške organizacije v obliki, v kateri je v takratnih časih obstajala, saj ni bilo več takšnih zunanjih sovražnikov, ki bi lahko ogrozili obstoj družbe oziroma naroda.² Tako je pričela legitimnost vojaške organizacije v očeh javnosti še bolj upadati, njena vloga in položaj pa sta se spremenila.

V državah, ki imajo velik vpliv v mednarodni skupnosti, je vojaški organizaciji uspelo ohraniti svoje mesto v družbi, v manjših državah, ki so v večji meri odvisne od diplomacije in zavezništav z večjimi državami, pa sta se pričela kazati pomanjkanje potrebe po vojaški organizaciji v njeni tipični obliki in odpor do nje. Številni strokovnjaki, akademiki in drugi so mnenja, da se bosta vloga in položaj vojaške organizacije v naslednjih nekaj desetletjih ključno spremenila. Vzrok teh sprememb bo nedvomno tehnološki napredek družbe. Velik vpliv pa bo imel tudi razvoj posameznika kot pripadnika družbe z mentalnega vidika. Način življenja se bo korenito spremenil, s čimer se bodo korenito spremenili tudi mišljenje, vrednote in norme.

Diplomsko delo predstavi vpliv informatizacije na vlogo in položaj vojaške organizacije v postmoderni družbi s proučevanjem vpliva informatizacije vojaške organizacije in njenega vpliva na legitimnost, ki jo vojaška organizacija uživa v očeh javnosti. Delo je sestavljeno iz štirih osnovnih delov. Prvi del zajema dve poglavji, in sicer metodološki okvir ter osnovne pojme in teoretična izhodišča, ki služijo predvsem za lažje razumevanje poglavij, ki sledijo. Drugi del zajema četrto poglavje, ki se ukvarja z vojaško organizacijo v postmoderni družbi. To poglavje služi kot opora za razumevanje vojaške organizacije v postmoderni družbi in

¹ Primer takšne propagande je propaganda v času hladne vojne. Zahod je tako obsojal komunizem in vzhodni blok kot največje zlo, medtem pa promoviral kapitalizem in demokracijo (Llewellyn 2013).

² Jelušič pravi, da prihaja v družbi do pomanjkanja nacionalne pripadnosti, vrednot in simbolov. Medtem pa so oborožene sile oziroma vojaška organizacija glavni simbol nacionalne pripadnosti (Jelušič 1997, 58).

razumevanje vpliva informatizacije na vojaško organizacijo. Tretji del diplomskega dela je sestavljen iz treh ključnih poglavij – petega, šestega in sedmega. V petem poglavju je predstavljena informatizacija vojaške organizacije v informacijski dobi s pomočjo primerov ZDA in Nemčije. Šesto poglavje je namenjeno proučevanju legitimnosti vojaške organizacije. Zaradi lažje analize in izpeljave sklepov so posamezni primeri izpeljani na globalni ravni. Sedmo poglavje je namenjeno predstavitvi povezanosti med informatizacijo vojaške organizacije in legitimnostjo vojaške organizacije. Zadnji, četrti del diplomskega dela pa predstavljata osmo in deveto poglavje. V osmem poglavju sledita verifikacija hipoteze in zaključek, deveto poglavje pa je seznam literature, ki je bila uporabljena v tem diplomskem delu.

2 METODOLOŠKI OKVIR

2.1 Opredelitev predmeta proučevanja

Informacijska doba je povzročila bliskovit razvoj številnih znanosti, pospešila globalizacijo in na nekaterih področjih tudi razvoj družbe. Posledici oziroma neposredna učinka informacijske dobe sta tudi informatizacija vojaške organizacije in sprememba legitimnosti vojaške organizacije. Informatizacijo vojaške organizacije lahko razdelimo na dva dela, in sicer na zunanjo in notranjo informatizacijo. Zunanja informatizacija opisuje spremembe, ki jih vojaška organizacija doživlja na relaciji družba oziroma javnost – vojaška organizacija, notranja informatizacija pa opisuje spremembe, ki jih vojaška organizacija doživlja znotraj sebe. Gre predvsem za spremembe v delovanju, razmišljanju, razširitvi dejavnosti, integraciji med različnimi področji delovanja vojaške organizacije.

Informatizacija vojaške organizacije je pogojena predvsem z informatizacijo neke države, zato je informatizacija vojaške organizacije veliko bolj očitna in za to diplomsko delo relevantna predvsem v razvitih državah, kjer je informatizacija najintenzivnejša. Te države so hkrati tudi najvplivnejše svetovne velesile na podlagi več faktorjev, kot so ekonomski, socialni, vojaški ipd. Hkrati je tudi družbena zavest najintenzivnejša prav v teh državah. Zato je treba proučevanje informatizacije vojaških organizacij in legitimnost, ki jo uživajo v očeh javnosti, prilagoditi tem državam. Te države so povečini tudi članice različnih zavezništov, kot so NATO, OZN, OVSE, ter nadnacionalnih entitet, kot je EU. Ker diplomsko delo v šestem poglavju pri proučevanju legitimnosti vojaških organizacij vključuje tudi analizo obrambnih izdatkov kot pokazatelja legitimnosti, ki jo vojaške organizacije uživajo v očeh političnih akterjev v državi, se bom zaradi poenotene terminologije osredotočil na ZDA in Nemčijo.

Legitimnost kot predmet proučevanja je pomembna z vidika vloge in položaja vojaške organizacije, saj sprememba legitimnosti vojaške organizacije v očeh javnosti kaže na spremembo njene vloge in položaja v družbi. Tako sta pomembna natančna definicija legitimnosti in njeno iskanje skozi različne dejavnike, kot so javno mnenje, obrambni izdatki ter splošna naklonjenost političnih voditeljev vojaški organizaciji. Povezava med legitimnostjo in informatizacijo vojaške organizacije jasno kaže, kakšen vpliv ima tehnologija na razvoj družbe in kakšne posledice lahko pričakujemo v prihodnosti ob nadaljnjem tehnološkem razvoju družbe.

2.2 Cilji proučevanja

Cilji proučevanja so:

- opredeliti temeljne pojme, ki bodo uporabljeni v zvezi z informatizacijo in legitimnostjo vojaške organizacije,
- analizirati značilnosti postmoderne vojaške organizacije,
- poiskati in analizirati ključne posledice informatizacije vojaške organizacije,
- poiskati in analizirati glavne kazalce legitimnosti vojaške organizacije,
- poiskati povezavo med informatizacijo vojaške organizacije in legitimnostjo vojaške organizacije ter na podlagi tega izpeljati sklep o vlogi in položaju vojaške organizacije v postmodernej družbi,
- verificirati hipoteze.

2.3 Hipoteza

- Vloga in položaj vojaške organizacije sta se v postmodernej družbi spremenila, saj je informatizacija vojaške organizacije in družbe nasploh povzročila številne posledice, med drugim tudi padec legitimnosti v očeh javnosti.

Informatizacija vojaške organizacije je povzročila povečanje transparentnosti delovanja vojaške organizacije in omogočila večji vpogled javnosti v ustrojenost, delovanje, usmerjenost vojaške organizacije. Napredek družbe kot posledica informatizacije in nasploh informacijske dobe je povzročil vsesplošni premik od realističnega mišljenja, ki zagovarja vojaško organizacijo kot sredstvo za ohranjanje miru in varnosti, k deloma liberalističnemu, deloma konstruktivističnemu mišljenju, ki kot sredstvo za ohranjanje miru in varnosti v primarni vlogi ne prepozna vojaške organizacije, temveč etnična in moralna načela ter globlje cilje človeka. Diplomsko delo temelji na hipotezi, da je informatizacija kot eden izmed glavnih dejavnikov pospešene globalizacije povzročila padec legitimnosti vojaške organizacije v očeh javnosti, saj vojaška organizacija svojega namena ni uspela prilagoditi hitro spreminjajoči se družbi. Legitimnost je tako manjša, prav tako pa se manjša tudi potreba po obstoju vojaške organizacije.

2.4 Uporabljen metodologija

Pri izdelavi diplomskega dela sem uporabil naslednje raziskovalne metode:

- 1 **Metoda zbiranja primarnih in sekundarnih virov** predstavlja osnovo za uporabo preostalih metod.
- 2 **Metoda analize in interpretacije primarnih virov** mi je služila kot pomoč pri definiciji ključnih pojmov, uporabljenih v diplomskem delu. Postavil sem lahko meje proučevanja in s tem preprečil preširoko zastavljeno proučevanje teme.
- 3 **Metoda analize in interpretacije sekundarnih virov** predstavlja možnost za preverjanje že ugotovljenih dejstev in analiz na podlagi primarnih virov. Poleg tega sekundarni viri predstavljajo pomemben del diplomskega dela, še posebej pri poglavju o legitimnosti vojaške organizacije
- 4 **Deskriptivna metoda** mi je omogočila opis pojmov, ki se nanašajo na informatizacijo vojaške organizacije.
- 5 Uporaba **študije primerov** je razvidna predvsem v poglavjih o informatizaciji vojaške organizacije in legitimnosti vojaške organizacije.

3 TEMELJNI POJMI

Ključni pojmi diplomskega dela so: informatizacija, vojaška organizacija in legitimnost. Ostali pojmi, ki se pojavljajo v diplomskem delu in vplivajo na rezultate proučevanja, bodo definirani ob njihovi uporabi.

3.1 Informatizacija

Rogers definira informatizacijo kot »proces, skozi katerega so uporabljene nove komunikacijske tehnologije, kot sredstvo za nadaljevanje socio-ekonomskega napredka, medtem ko država postaja informacijska družba. To strategijo informatizacije pogosto spremljajo kapitalizem prostega trga, privatizacija in globalizacija današnjega sveta« (Rogers 2008, 110). Definicija se lahko posploši tudi na organizacijo, v tem primeru na vojaško organizacijo, saj gre za uporabo informacijsko-komunikacijske tehnologije v sodobnih družbah.

3.2 Vojaška organizacija

Dupuy v International Military and Defense Encyclopedia definira vojaško organizacijo kot »pojmem, ki se nanaša na tiste institucije upravljanja smrtonosnega nasilja, ki so legalizirane z

državnim nadzorom. Definicija vključuje vse organizirane skupine, redne in izredne ter plemenske, ki uporabljajo nasilje za politične in socialne namene. Policija, notranje varnostne sile in obveščevalne agencije so ponavadi izključene iz definicije, čeprav lahko imajo značilnosti vojaških organizacij« (Dupuy 1993, 1746).

Pomembno je poudariti, da po tej definiciji samostojne obveščevalne agencije ne sodijo med vojaške organizacije. Če ima vojaška organizacija lastno obveščevalno-varnostno službo, pa lahko v definiciji upoštevamo tudi samostojne obveščevalne agencije.

3.3 Legitimnost

Suchman v svojem članku *Managing Legitimacy* skuša povzeti in združiti številne definicije legitimnosti predhodnih avtorjev ter definira legitimnost kot »generalizirano percepcijo oziroma predpostavko, da so dejanja entitete zaželena, pravilna ali primerna znotraj družbeno konstruiranega sistema norm, vrednot, prepričanj in definicij« (Suchman 1995, 573–574). Suchman pravi tudi, da se lahko organizacija občasno tudi odmika od družbenih norm, a kljub temu ohrani legitimnost, ker so ti odmiki razumljeni kot edinstveni (Suchman 1995, 573–574).

Gow pa poda nekoliko bolj specifično definicijo legitimnosti, saj med drugim pravi tudi, da legitimnost vojaške organizacije izraža kakovost odnosa med vojsko in socialnopolitičnim okoljem, v katerem se nahaja (Gow 1992, 27).

Jelušič pa pravi, da je za razumevanje legitimnosti vojaštva oziroma vojaške organizacije pomembna Doornova definicija: »Legitimnost je sposobnost družbenega ali političnega sistema, da razvija in vzdržuje splošno prepričanje o tem, da so obstoječi družbeni red in njegove glavne rešitve splošno primerni« (Doorn v Jelušič 1997, 40).

Zgornja definicija omogoča nadaljnje proučevanje legitimnosti vojaške organizacije, saj se postavijo okviri, znotraj katerih se lahko analizira legitimnost vojaške organizacije v očeh javnosti oziroma družbe.

4 POSTMODERNA VOJAŠKA ORGANIZACIJA

Williams trdi, da »ni socialne institucije, na katero bi nacionalni in mednarodni dejavniki bolj vplivali, kot je vojaška organizacija« (Williams in drugi 2000, 265). Študije, ki prikazujejo spremembe v vlogi vojaške organizacije in njenem odnosu do družbe ter prehod iz moderne v pozno moderno dobo in prehod v postmoderno dobo, ki se je zgodil po koncu hladne vojne okrog leta 1990, so za razumevanje postmoderne vojaške organizacije še posebej pomembne (Williams in drugi 2000, 265). Kot piše Moskos v poglavju *Toward a Postmodern Military: The United States as a Paradigm*, je za potrebe analize vloge in položaja vojaške organizacije treba uporabiti tipologijo razdelitve vojaških organizacij na tri obdobja, in sicer moderno, poznomoderno in postmoderno. Pri tem se ni možno izogniti močni opori na zgodovinske izkušnje ZDA in držav Zahodne Evrope. Moskos predstavi model postmoderne vojaške organizacije na podlagi opazovanja preteklosti in tako omogoča vpogled v to, kaj se je zgodilo oziroma spremenilo in kakšna je možna prihodnost vojaške organizacije. Kot primer so uporabljene ZDA - ne samo ker so največja svetovna vojaška velesila, ampak ker je vojaška organizacija ZDA temelj postmodernega razvoja vojaških organizacij (Moskos in drugi 2000, 15-16). Moskosov model postmoderne vojaške organizacije vključuje spremembe v zaznavanju groženj, spremenjeno poslanstvo postmodernih vojaških organizacij, spremenjeno strukturo sil vojaških organizacij in spremenjeno vlogo dveh družbeno najbolj občutljivih skupin, in sicer žensk ter homoseksualcev, v postmoderni vojaški organizaciji. Prav zaradi poglobljenega vpogleda v postmoderno vojaško organizacijo je Moskosov model osnova za proučevanje postmoderne vojaške organizacije.

4.1 Sprememba v zaznavanju groženj

Možnost vojne in zaznavanje groženj nacionalni varnosti oblikujeta temeljne odnose med oboroženimi silami oziroma vojaško organizacijo in družbo. Pri tem lahko opazimo bistveno razliko v karakteristikah groženj in načinu, kako se te grožnje zaznavajo v postmoderni družbi v primerjavi z moderno družbo. V preteklosti je bila ključnega pomena za ohranitev suverenosti države njena zmogljivost, da mobilizira in tudi uporabi oborožene sile, ki so bile precej odvisne od naborniškega sistema določene države, ki je služil predvsem za usposabljanje državljanov za morebitno vojno. V času modernizma je bil cilj vojaške organizacije predvsem obramba mej države, torej zaščita suverenosti države in njenih državljanov, s čimer se pogosto povezuje tudi nacionalizem. Ti cilji pa se s časom spreminjajo (Moskos in drugi 2000, 16). Moskos tako pravi, da je bila »v obdobju pred hladno vojno primarna skrb invazija, bodisi lastnega naroda bodisi njegovih zaveznikov. Čeprav se je izvor

invazije lahko spremenil in se je tehnologija, uporabljena v napadu, zagotovo spremenila, pa je bila primarna skrb še vedno invazija« (Moskos in drugi 2000, 16).

Pojavi lastnosti in delovanja moderne vojaške organizacije so se kazali tudi po preskoku iz modernizma v postmodernizem. Kor primer lahko izpostavim zalivsko vojno leta 1991, za katero je bila značilna vojna države proti državi, kar je značilnost zgodnjega modernega obdobja, čeprav je bila v vojni uporabljena nova tehnologija. Po drugi strani pa se že kažejo značilnosti postmodernizma, saj v ospredju ni bila grožnja invazije na Zahod, temveč parcialni interesi – v tem primeru naftna polja, ki so bila opredeljena kot vitalna za nacionalni interes. Dober primer postmoderne delovanja vojaške organizacije so tudi konflikti³ in področja delovanja vojaške organizacije v poznih devetdesetih letih, ko je postala skrb glede potencialne invazije ali jedrske vojne odveč, nadomestili pa so jo skrb izpostavljenosti terorističnim napadom z različnimi orožji, etnične napetosti znotraj držav in problemi, kot je lakota (Moskos in drugi 2000, 16).

Vloga in položaj vojaške organizacije sta se torej ključno spremenila, saj so trenja med državami nasledila trenja znotraj držav, boji so postali notranji in so le redko zunanji.

4.2 Poslanstvo postmoderne vojaške organizacije

S padcem SZ in s posledičnim koncem hladne vojne se je zmanjšala tudi grožnja vsesplošne jedrske vojne⁴. Pri tem pa je vojaška organizacija, še posebej ameriška vojska, doživela krizo identitete, saj njeno poslanstvo ni bilo prilagojeno novemu svetu oziroma razmeram, ki jim je botroval konec hladne vojne. Tako je bila vojaška organizacija prisiljena k reorganizaciji oziroma k redefiniranju svojega poslanstva ob ohranitvi bojnih sposobnosti. Poleg že prej omenjenega delovanja vojaških organizacij znotraj držav pa delovanje vojaških organizacij zmeraj bolj usmerja geoekonomija. Grožnje nacionalni varnosti tako niso več tradicionalne grožnje iz časa modernizma, temveč se odpira povsem nova dimenzija nacionalnih groženj, med katerimi so masovne migracije, okoljski problemi, trgovanje z mamili, ekonomsko tekmovanje med državami ipd. (Moskos in drugi 2000, 17).

Moskos v svojem poglavju ponudi tudi nekaj primerov, kako je vojaška organizacija ZDA prilagodila svoje poslanstvo postmodernizmu. Leta 1991 je bila zgrajena dobre tri metre visoka jeklena ograja na meji z Mehiko z namenom preprečiti tihotapljenje drog in drugih

³ Med leti 1975 in 2012 vsega 67 držav ni bilo udeleženih v oboroženih konfliktih večjih ali manjših razsežnosti (Uppsala Universitet 2013, 22. avgust).

⁴ START I je dokument, ki sta ga podpisala predsednik ZDA in predsednik SZ leta 1991. Sporazum govori o zmanjšanju jedrske oborožitve. Sporazum je veljaven 15 let od dneva podpisa (NTI 2013).

nedovoljenih sredstev v ZDA (Moskos in drugi 2000, 17). Takšna praksa delovanja ob meji z Mehiko poteka še danes. Naslednji primer, ki ga v poglavju uporabi Moskos, še bolj jasno nakazuje novo poslanstvo ameriške vojske. V letih 1992 in 1993 sta mornarica in obalna straža ZDA na morju prestregli več tisoč haitijskih beguncev, ki so hoteli migrirati v ZDA, ter jih namestili v begunsko taborišče v ameriškem oporišču na Kubi. To je botrovalo ameriški invaziji na Haiti leta 1994, ki je bila deloma motivirana iz želje po zaustavitvi pretoka beguncev v ZDA (Moskos in drugi 2000, 17).

4.3 Sprememba strukture sil vojaške organizacije

Vojaške organizacije so se v obdobjih pred postmodernizmom opirale na naborniški sistem popolnjevanja oboroženih sil. Proti koncu hladne vojne in z začetkom postmodernizma se način popolnjevanja spremeni v profesionaliziran način popolnjevanja. To potrjuje tudi Moskos, ko govori o strukturi sil, saj zapiše, da se je ameriška vojska do leta 1973 popolnjevala z naborništvom, po letu 1973 pa so v ZDA z naborništvom prenehali in svoje sile do konca hladne vojne v celoti profesionalizirali. Enako trdi tudi za vse kontinentalne evropske države z izjemo VB, ki je naborništvo odpravila že leta 1963⁵. V letu 1995 naborništvo ukineta tudi Francija in Španija, Nizozemska pa se zaveže, da bo naborništvo ukinila do konca stoletja (Moskos in drugi 2000, 18).

Kot posledica ukinitve naborništva in posledično zmanjšanja števila aktivnih vojakov se zmanjšajo tudi obrambni izdatki. Vojaške organizacije pa so prišle pod udar številnih razprav o višini in porabi finančnih sredstev, kar je prav posledica spremembe načina popolnjevanja.

Ti dve logični dejstvi potrди tudi Moskos, ki poda primer ZDA, kjer se je število aktivnih vojakov z 2,6 milijona med hladno vojno zmanjšalo na 1,4 milijona vojakov do leta 1994, obrambni izdatki pa so se zmanjšali za 6 odstotkov bruto nacionalnega proizvoda do leta 1985, do leta 1995 pa še za dodatne 3 odstotke BNP (Moskos in drugi 2000, 18).

Pomembna posledica spremenjenega načina popolnjevanja oboroženih sil so tudi plače vojakov, saj so plače prostovoljnih in poklicnih vojakov precej višje od plač nabornikov. To potrди tudi Moskos, saj zapiše, da so plače prostovoljnih vojakov v ameriški vojski za več kot dvakratno osnovo presegle plače vpoklicanih nabornikov (Moskos in drugi 2000, 18).

Zmanjšanje števila aktivnih vojakov kot posledica spremenjenega načina popolnjevanja je vplivalo tudi na povečanje vloge rezervistov, ki so tako postali pomemben člen v številnih

⁵ Nemčija je leta 2011 po 55 letih odpravila naborniški sistem. Razloga sta bila predvsem zmanjšanje števila vojakov in varčevanje (Siol.net 2011).

pomožnih službah, kot so humanitarne operacije. Posledično postane po mnenju Moskosa glavna skrb zmanjšanje morale (Moskos in drugi 2000, 18–19).

Zmanjšana morala vojakov ima lahko zelo negativen vpliv na delovanje vojaške organizacije in njeno javno podobo, saj so vojaki za plačilo, ki je pogosto opredeljeno s pogodbo, v kateri je jasno zapisan pogoj izpolnjevanja vseh obveznosti in nalog, podanih s strani nadrejenih, pripravljeni izpolniti naloge, ki jih vojaki v sistemu naborništva ne bi, saj so lahko v neskladju z moralnimi in etičnimi načeli sodobne družbe. Tako se zadnje čase pojavlja zmeraj več očitkov in pritoževanj visokih vojaških uslužbencev, še posebej ameriških generalov, da je vojaška organizacija postala preveč razvrednotena in demoralizirana, kar lahko v skrajnih primerih pripelje tudi do ogrožanja življenj civilistov in sovojakov v povsem rutinskih operacijah.

4.4 Vloga žensk v postmoderni vojaški organizaciji

S spremembo zaznave groženj, poslanstva in strukture sil v vojaški organizaciji se je pomembno spremenila tudi vloga žensk in homoseksualcev v vojaški organizaciji. Tako eni kot drugi so pomembno pridobili na vlogi, položaju in na splošno na vključevanju v vojaško organizacijo.

Vojaška organizacija je že od nekdaj veljala za tipično moško organizacijo⁶, to prepričanje pa je še danes močno zasidrano v mišljenju javnosti, čeprav je na področju kadrovanja žensk v vojaški organizaciji prišlo do korenitih sprememb. Tako so v času moderne vojaške organizacije, če niso bile izključene iz službe, služile v ločenih oddelkih. V času prehoda iz moderne v postmoderno vojaško organizacijo so te oddelke ukinili, vendar je število žensk v vojski še vedno ostalo relativno nizko. Moskosa v poglavju, kjer opisuje vlogo žensk v vojski, razkriva, da so bile ženske integrirane v številne podporne službe vojaške organizacije že od začetka 70. let prejšnjega stoletja. V času hladne vojne so bile ženske sicer vseeno izolirane od bojnih nalog in niso bile nikoli poslane na območja, kjer je bilo razglašeno visoko tveganje za življenje (Moskos in drugi 2000, 22).

S pričetkom postmodernizma je pričel naraščati tudi pritisk za večje vključevanje žensk v vse enote, tudi v enote z bojnimi nalogami. Pomen žensk tako nenehno raste, čeprav so nekatere

⁶ V procesu spreminjanja odnosa do vključevanja žensk v OS poznamo naslednje stopnje: popolni ekskluzivizem (odrekanje pravice do kakršnega koli vključevanja žensk v OS), pragmatični ekskluzivizem (odrekanje pravice žensk do stalne službe v OS), prikriti ekskluzivizem (vključevanje žensk v vojaške dolžnosti, vendar je prisotna prikrita diskriminacija), delna enakopravnost (vključevanje žensk v neposredne boje in skoraj popolna odprava diskriminacije), popolna enakopravnost (popolna odprava diskriminacije in možnost, da najvišje čine in položaje zasedajo tudi ženske) (Jelušič in Pešec 2002, 29–30).

države na določenih področjih vključevanja žensk v velikem zaostanku. S povečanim vključevanjem žensk v vojaško organizacijo pa se je začelo povečevati tudi tveganje za zmanjšanje priljubljenosti vojaške organizacije, saj so vojaško organizacijo pričeli pretresati številni incidenti v zvezi s spolnim nadlegovanjem (Moskos in drugi 2000, 22).

4.5 Vloga homoseksualcev v postmoderni vojaški organizaciji

Čeprav je postmoderna vojaška organizacija prisotna že več kot dve desetletji in postaja javnost čedalje bolj tolerantna, teme, kot je homoseksualnost, pa zmeraj manjši tabu v javnosti, ostajata vloga in položaj homoseksualcev v vojski še vedno sporna in občutljiva tema.

V času modernizma so pripadnike v vojaški organizaciji, za katere se je ugotovila istospolna pripadnost, bodisi zaprli bodisi nečastno odpustili. Podobno stanje je veljalo tudi v času prehoda iz modernizma v postmodernizem, saj istospolno usmerjeni v vojaški organizaciji še vedno niso bili dobrodošli, vendar se je kljub temu kazal napredek - vsaj v povezavi z zmanjševanjem intenzitete kazni (Moskos in drugi 2000, 22–23).

Tako se po mnenju Moskosa v obdobju postmodernizma pojavi tipičen problem konsenza v povezavi z absolutnimi standardi za ustvarjanje moralnih sodb in obsodb. Pojavi pa se tudi korelacija med sprejemanjem homoseksualcev v družbi in povečanjem pritiska na vojaško organizacijo, da dovoli služenje tudi tistim, ki so se javno opredelili za homoseksualce. Treba je poudariti tudi to, da so homoseksualci v ZDA, naj se sliši še tako presenetljivo, zadovoljivo zastopani s strani ameriških oblasti, saj so te veliko bolj popustljive, kot so do homoseksualcev na primer popustljive VB, Francija, Španija, Italija in še nekatere druge sredozemske države⁷. Najboljšo politiko vključevanja homoseksualcev v vojaško organizacijo uveljavljajo v skandinavskih državah, na Nizozemskem in v Kanadi (Moskos in drugi 2000, 23).

5 INFORMATIZACIJA VOJAŠKE ORGANIZACIJE

»Čeprav je bilo navdušenje nad informacijsko dobo v 90. letih večje kot danes - predvsem ker je novost minila zaradi večje integriranosti tehnologije v naš način življenja, navidezna

⁷ Leta 1993 je ameriški predsednik Clinton podpisal zakon, ki vojski ukazuje, naj »ne sprašuje, ne govori, ne sledi in ne nadleguje«, s čimer je vsaj formalno odpravil strogo prepoved služenja vojske za homoseksualce. Vojska je tako na nek način zamižala na eno oko in homoseksualcem omogočila služenje in zaposlitev v vojski pod pogoji »don't ask, don't tell« (Encyclopaedia Britannica 2013).

prevlada in razširjenost informacij v številnih vidikih modernega življenja pa sta povzročili označitev te dobe kot informacijske dobe« (Kushnick v Caverty 2008, 12).

Informacijska doba je prinesla skokovit razvoj IKT, njena uporaba v družbi pa se iz dneva v dan povečuje. Posledice razvoja IKT, kot so telekomunikacije, računalniška omrežja in satelitske povezave, so povezale svet in pospešile globalizacijo, svetovno družbo pa spremenile v informacijsko družbo. Uporaba IKT tako že več desetletij ni omejena samo na raziskovalno, akademsko in obrambnovojaško področje, temveč je postala temelj družbenega delovanja (Svete 2005, 10).

Skoraj na vsakem koraku smo priča opominjanju, da živimo v informacijski dobi. Komuniciramo s pomočjo interneta, skoraj v trenutku lahko dobimo novice s celega sveta, nakupovanje opravljamo preko interneta. Nova tehnologija je močno vplivala na celotne segmente javnega življenja, še posebej na kulturo, ekonomijo in zabavništvo (Caverty 2008, 12).

Prisotnost IKT in njena uporaba sta tako postali eden glavnih vzrokov družbenih sprememb, kar potrjuje tudi Svete v svoji knjigi *Varnost v informacijski družbi*. Kot pravi Svete, so za uporabo IKT v vojaški organizaciji v širšem kontekstu značilni nizki vstopni stroški, kar se kaže predvsem pri upadu stroškov pri izdelovanju in raziskovanju visoke tehnologije. S tem postaja visoka vojaška tehnologija dostopna tudi finančno manj zmogljivim državam. Uporaba IKT je povzročila tudi geografsko in prostorsko neomejenost, s čimer se je pojavila možnost nastanka novih varnostnih akterjev in ne samo ohranitev tradicionalnih (Svete 2005, 11). Razmerje med tehnologijo in geopolitiko kaže pomembno dejstvo, da je geopolitična teorija odvisna od tehnologije in njenega razvoja, kar ima lahko pomembne posledice za geopolitiko sveta. Informacijska moč kot strateška moč pa ima kot vse ostale oblike strateških moči svoje prednosti in slabosti (Lonsdale 2004, 180–189).

Pomemben poudarek pri informatizaciji vojaške organizacije je tudi posledičen premik od tradicionalnega načina bojevanja k asimetričnemu načinu bojevanja, saj se z razvojem IKT v informacijski dobi pojavljajo nove varnostne paradigme, kot sta zaščita pred kibernetičnimi napadi in zaščita kritične informacijske infrastrukture vseh družbenih sistemov.

V tem poglavju bo proučevan in analiziran vpliv informatizacije oziroma uporabe IKT v vojaških organizacijah izbranih držav, ki jih v četrtem delu knjige *Varnost v informacijski družbi* analizira tudi Svete. Vpliv uporabe IKT na primeru vojaških organizacij ZDA in

Nemčije se bo pokazal na primeru varnosti, kar je eno izmed ključnih poslanstev vojaških organizacij v postmoderne družbi. Pridobljeni podatki iz tega poglavja pa bodo služili za proučevanje korelacije med informatizacijo vojaške organizacije oziroma uporabo IKT in legitimnostjo vojaških organizacij, ki jo uživajo v očeh javnosti, v sedmem poglavju.

5.1 Uporaba IKT v vojaških organizacijah

Uporaba IKT je imela različen vpliv na spremembo delovanja vojaških organizacij. Tako bo vpliv uporabe IKT proučevan na študiji primerov dveh držav - ZDA in Nemčije. Varnostne implikacije uporabe IKT v teh državah je v svoji knjigi opisal tudi Svete, njegove ugotovitve pa bodo služile kot osnova za dokazovanje hipoteze v tem diplomskem delu. To podpoglavje bo služilo kot ožji prikaz informatizacije vojaške organizacije, tega, kako je uporaba IKT vplivala na specifične vojaške organizacije.

5.1.1 Študija primera: ZDA

ZDA so se v obdobju druge svetovne vojne v mednarodni skupnosti pozicionirale kot svetovna velesila. Njihova moč in vpliv sta naraščala tudi skozi celotno obdobje hladne vojne, saj so bile ravno ZDA glavni akter v zahodnem bloku. Po koncu hladne vojne se moč in vpliv, s tem pa tudi pomen ZDA še dodatno okrepijo, saj so po propadu SZ postale ZDA praktično edina svetovna velesila. S tem se je pojavila tudi potreba po redefiniranju njihovega odnosa do mednarodnega okolja, spremembi zunanje politike, spremeniti pa so morali tudi odnos do svojih zaveznikov kot tudi do svojih nasprotnikov (Svete 2005, 118).

ZDA pa niso prednjačile samo v vojaški, gospodarski in politični moči, temveč so prednjačile in še vedno prednjačijo tudi pri razvoju in uporabi IKT. Ta je bila že v preteklosti eden glavnih dejavnikov ameriške nadvlade. Posledično so ZDA v 90. letih prejšnjega stoletja začele razvijati nov pristop izvajanja in obravnavanja konfliktov – informacijsko bojevanje. Ta pristop naj bi zagotovil prevlado ZDA tudi v spremenjenem varnostnopolitičnem okolju (Svete 2005, 118–119).

Že od začetka 90. let prejšnjega stoletja je razprava o informacijskem bojevanju ena najpomembnejših tem nacionalne varnosti. Leta 1994 je bila tako ustanovljena tudi šola za informacijsko bojevanje in strategijo z namenom izobraževati in usposabljati častnike za informacijske operacije, poleg tega pa tudi razvijati vojaške koncepte v informacijskem bojevanju. Skozi razvoj novih doktrinarnih dokumentov so postale eden glavnih ciljev, vsaj kar se tiče skupnih operacij, inovacije, ki, kot pravi Svete, ne smejo biti omejene samo na

tehnološki vidik, ampak morajo zajemati tudi druga področja vojaške organizacije, kot so logistika, natančnost delovanja, lastna zaščita ipd. (Svete 2005, 127–128).

Uporaba IKT v vojaški organizaciji ZDA je botrovala razvoju mreže, ki je sestavljena iz skupine ljudi, med seboj povezanih tako, da imajo možnost neodvisnega sprejemanja informacij iz enotnih baz podatkov. Omrežje temelji na zasnovi združevanja številnih manjših mrež. Značilnost manjših mrež pa je, da lahko vsaka nudi drugo storitev. Takšno omrežje lahko sestavljajo bodisi računalniške mreže bodisi telekomunikacije. Omrežje mora biti dobro organizirano in strukturirano. Pomembni sta tudi stabilnost omrežja in opremljenost z varnimi povezavami ter vozlišči. Biti pa mora tudi transparentno, učinkovito in hitro (Wik v Svete 2005, 129). Mreža je tako po mnenju Sveteta hrbtenica vseh oboroženih sil, saj se z njeno pomočjo razvijajo oborožitveni sistemi, kot so brezpilotna letala, sistemi za zbiranje in obdelavo podatkov, sistemi za opazovanje in tudi bojni oborožitveni sistemi (Svete 2005, 129). Za uresničitev takšnega pristopa so potrebna ogromna finančna sredstva, ki jih lahko zaradi razvejanosti financiranja zagotavljajo zgolj ZDA, saj imajo daleč največji obrambni proračun na svetu.

Uporaba IKT v vojaški organizaciji ZDA na ravni posameznika ponuja tudi možnost zmanjšanja izgub na minimum, kar je z vidika ameriškega javnega mnenja izjemnega pomena, saj je javnost po vietnamski vojni postala še posebej občutljiva na velike izgube vojakov. Človeški dejavnik v vojni tako pospešeno nadomešča tehnologija. S tem naj bi se spremenil tudi status vojaka, ki je v preteklosti nastopal kot bojevnik, v prihodnosti pa naj bi nastopal kot strokovnjak za upravljanje visokotehnoloških sistemov, s čimer bi se vojna in konflikti močno depersonalizirali. Stik z nasprotnikom bi tako postal virtualen. Podobne projekte kot kopenska vojska ZDA izvajajo tudi zračne sile ZDA, ki stremijo k temu, da bi letala s človeško posadko zamenjala brezpilotna letala, vodena na daljavo. Piloti bi tako postali strokovnjaki, ki bi krmilili letala iz poveljniškega centra (Svete 2005, 131).

Z uporabo IKT je močno povezana tudi zaščita kritične informacijske infrastrukture, ki predstavlja nov izziv nacionalni varnosti ZDA. Že v času hladne vojne je bila ena najpomembnejših nalog zaščita prometnic, telekomunikacijskih sistemov, mostov v primeru strateškega jedrskega napada (Svete 2005, 139). Zavedati se je treba, da s tem, ko narašča uporaba IKT, naraščata tudi tveganje in število napadov na informacijske sisteme in infrastrukturo. Upoštevati je treba tudi vpliv države, ki ga ima v mednarodni skupnosti, saj

praviloma velja, da so majhne države nekoliko varnejše pred kibernetičnimi napadi kot velike države in svetovne velesile.

ZDA so tako vodilna država na področju zaščite kritične informacijske infrastrukture, s tem pa je postal neproblematičen tudi dostop do virov, saj se z zaščito te infrastrukture ukvarja ogromno institucij. Zaradi dobre opremljenosti zasebnega sektorja na področju zaščite pred spletnimi napadi se pogloblja tudi javno-zasebno sodelovanje, ki se usmerja predvsem na oblike ozaveščanja in usposabljanja uporabnikov, izboljšavo tehnologije ter odpravljanje pomanjkljivosti. Ameriški pristop do zaščite kritične informacijske infrastrukture še vedno temelji na dveh osnovnih predpostavkah, in sicer na sodelovanju med javnim in zasebnim sektorjev ter delitvijo zaščite kritične infrastrukture na informacijsko in fizično (Svete 2005, 140–141).

5.1.2 Študija primera: Nemčija

Čeprav nekateri indikatorji uporabe IKT Nemčije ne uvrščajo med informacijsko najbolj razvite države, je izbor Nemčije kot primera pomemben iz dveh razlogov. Prvi razlog je, da je Nemčija ena izmed gospodarsko najmočnejših držav na svetu in med drugim najmočnejše gospodarstvo EU, po drugi strani pa je država s precej temačno zgodovino, še posebej zaradi druge svetovne vojne⁸. Te izkušnje so imele velik vpliv na razvoj nacionalnovarnostnega sistema Nemčije, na vlogo in položaj Nemčije v mednarodni skupnosti, na vlogo in položaj vojaške organizacije ter na legitimnost, ki jo ta uživa v očeh nemške javnosti.

Enako kot v številnih drugih informacijsko razvitih državah se je razprava o uporabi IKT v 90. letih začela tudi v Nemčiji. Ker se je vloga Nemčije v mednarodni skupnosti po razpadu SZ spremenila, je bila potrebna celotna reorganizacija vojaške organizacije, s tem pa tudi umeščanje uporabe IKT. Ker so se Nemci pri uporabi IKT pogosto obračali na prakso, ki so jo uporabile ZDA, so pogosto naredili tudi podobne napake, ki bi se lahko označile kot tehnološki determinizem, saj je takrat obstajalo prepričanje, da bo samo uporaba IKT povečala učinkovitost vojaške organizacije kot obrambnega in varnostnega sistema. Problem pa je nastal, ker so premajhno pozornost namenili človeškemu dejavniku in obravnavanju varnostnopolitičnih vidikov. Nemčija se je pri uporabi IKT v vojaški organizaciji v večji meri osredotočala na defenzivne vidike (Svete 2005, 154).

⁸ Vzpon Hitlerja in nacizma je povzročil 2. svetovno vojno. Številni državljani Nemčije še danes živijo s tem v srcu in se počutijo odgovorne za grozote in dejanja, ki so se zgodila pred več kot 60 leti. Prav zaradi tega je javnost na določene izjave svojih političnih predstavnikov še posebej občutljiva. Občutljiva pa je tudi na kakršne koli negativne spremembe v povezavi z zasebnostjo nemških državljanov.

Informacijsko bojevanje, kot ga razumejo v Bundeswehr, se nanaša predvsem na lastno informacijsko varnost. Kot posledica neobstoja enotnega koncepta ofenzivnih in defenzivnih zmogljivosti pa se kaže razvoj konceptov s področja IKT, ki je označen kot imperializem ZDA, saj so se simulacije s področja kibernetnega bojevanja, katerih namen je bil predvsem kooperativnost z ZDA, izvajale tudi na ameriških tleh (Svete 2005, 155).

Nemška vojaška organizacija se je vseskozi spopadala s pomanjkanjem finančnih sredstev za razvoj in implementacijo lastnega koncepta, kar je njegovo implementacijo tudi izrazito upočasnilo. Še ena velika ovira poleg pomanjkanja finančnih sredstev pa je neskladje med nemškim pristopom do nacionalne varnosti in pričakovanji nemške javnosti na eni strani ter sprejemanje ameriškega koncepta uporabe IKT, ki je usmerjen izrazito ofenzivno. Tako se tudi Bundeswehr usmerja k uporabi informacijskih orožij, uporaba katerih pa je predvsem v luči javnosti precej sporna. Čeprav Nemčija nima enotnega koncepta uporabe IKT, so se usmerili v dve smeri. Prva je zaščita kritične informacijske infrastrukture, druga pa digitalizacija oboroženih sil. Te bodo zamenjale nemške konvencionalne sile kot posledica prerazporeditve finančnih in materialnih virov znotraj vojaške organizacije. Osnova za obe smeri je ameriški koncept omrežij, razvoj katerega je nujen tudi znotraj vojaških organizacij zavezniških držav, NATO in tudi EU, v kolikor želi slednja dejansko oblikovati skupni obrambni sistem kot produkt skupne varnostne in obrambne politike. V sklopu digitalizacije oboroženih sil želi Nemčija vsakega vojaka opremiti s stalno povezavo, ki bi mu omogočila sprejemanje optimalnih odločitev na bojišču ne glede na njegov položaj. Končni cilj je zagotoviti skupno sliko o stanju na bojišču, hitrejše načrtovanje in sprejemanje odločitev, višjo bojno učinkovitost in minimaliziranje števila žrtev (Svete 2005, 156–158).

Zaščita kritične informacijske infrastrukture pomeni nekatere konkretne spremembe v organizaciji vojaške organizacije, prinaša pa tudi pobude za sodelovanje javnega in zasebnega sektorja. Varna uporaba IKT za Nemčijo kot državo v povezavi s celotno družbo pomeni zagotavljanje varnosti ključnih elementov infrastrukture, kot so bančništvo, finance in zavarovalništvo, energetika, javna uprava, reševalne službe, telekomunikacije, transport, notranja varnost in druge. Motnje v delovanju ključnih elementov infrastrukture lahko povzročijo ogromno gospodarsko škodo. Prav zaradi tega je zaščita teh področij velikega pomena in ena glavnih nalog varnostne politike. Posledično je Nemčija ena izmed redkih držav, ki izvaja številne študije s področja zaščite kritične informacijske infrastrukture, področje informacijske varnosti pa neprenehoma raziskujejo tudi številne univerze (Svete 2005, 160).

5.1.3 Primerjava izbranih držav

S študijo primerov držav so se pokazale nekatere ključne podobnosti in razlike. ZDA so prva država, ki se je pričela sistematično ukvarjati z varnostno dilemo uporabe IKT v družbi in še posebej v vojaški organizaciji. Razvili so prve koncepte, ki so bili pogosto v uporabi drugih držav, med drugim tudi Nemčije. ZDA imajo največji vpliv v mednarodni skupnosti⁹, so svetovna gospodarska in vojaška velesila, razvoj in uporaba IKT jo uvrščata na prvo mesto. Temu primerni morajo biti tudi prilagajanje zunanje politike, zaščita kritične informacijske infrastrukture in razvijanje konceptov informacijskega bojevanja, ki mora težiti predvsem k depersonalizaciji vojn in ostalih konfliktov, s čimer se minimalizirajo človeške žrtve – nekaj, na kar je ameriška družba še posebej občutljiva. Po drugi strani pa mora Nemčija kot svetovna gospodarska velesila in kot država, ki ima z vojno in vojaško organizacijo precej slabe izkušnje še iz časov druge svetovne vojne, kot država, kjer je javnost zelo občutljiva na uporabo informacijskih orožij, poskrbeti za zaščito kritične informacijske infrastrukture na način, ki ga bo javnost podpirala, po drugi strani pa ne bo povečeval prepada med informacijskim napredkom ameriške vojaške organizacije in nemške vojaške organizacije ter bo omogočal nadaljnje izvajanje skupnih operacij. V obeh primerih veliko vlogo odigra položaj, ki ga imata državi v mednarodni skupnosti, velik vpliv imajo tudi mnenje javnosti in finančna sredstva, ki so na voljo.

5.2 Posledice povečane informatizacije družbe

V zadnjih nekaj letih smo lahko pričali številnim kibernetičnim napadom in številnim grožnjam, katerih avtorji so teroristične organizacije, hektivistične skupine, posamezniki in tudi države. Čeprav intenziteta kibernetičnih napadov v zadnjem desetletju narašča, začetki kibernetičnega vojskovanja segajo še v obdobje hladne vojne - obdobje moderne vojaške organizacije.

Leta 1982 so tako agentje centralne obveščevalne agencije uporabili prvo logično bombo. V programsko opremo, ki je bila namenjena za nadzor plinovodnega sistema v Sibiriji, so namestili logično bombo, ki je povzročila tako močno eksplozijo, da so jo zaznali vohunski sateliti (The Telegraph 2004). Leta 2012 je ameriško podjetje McAfee, ki je specializirano za zagotavljanje varnosti informacijskih sistemov, opravilo raziskavo, po kateri so na spletne

⁹ 1. septembra 2013 je ameriški predsednik Barack Obama v svojem govoru poudaril, da lahko kadar koli, brez soglasja kongresa in še posebej brez soglasja Varnostnega sveta Združenih narodov ukaže vojaško intervencijo na Sirijo. V svojem govoru je izrazil tudi mnenje, da je VS ZN paraliziran in tako ni sposoben odreagirati v skladu s svojim poslanstvom. Takšne izjave si lahko privoščijo samo največji in najvplivnejši akterji v mednarodni skupnosti (BBC 2013b).

napade najboljše pripravljene države Izrael, Švedska in Finska. Sledijo jim ZDA, VB, Francija, Španija, Nemčija, na dnu lestvice pa sta Brazilija in Mehika. Izrael tako na minuto doživi več kot 1000 napadov, kar postavlja državo pod hud pritisk zagotavljanja varnosti kritični informacijski infrastrukturi. Kot rezultat tega so v Izraelu ustanovili posebno enoto za preprečevanje in odpravljanje groženj v ključnih sektorjih, kot sta energetika in oskrba z vodo. Za uspešno obrambo pred spletnimi napadi pa je pomembno predvsem veliko in sprotno vlaganje v sistemsko zaščito. VB na primer letno za zaščito pred spletnimi napadi nameni več kot 700 milijonov evrov (24 ur 2012).

Pred kratkim so tako v javnost prišle novice, da namerava Pentagon kot rezultat boja proti kibernetičnemu kriminalu in vohunjenju obstoječe sile povečati kar za petkrat. Ukrep naj bi bil namenjen premiku z obrambnih operacij na bolj aktivne dejavnosti in na oblikovanje vojaške sile, ki bi bila primerna za boj v informacijski dobi. Kaže se namreč tudi trend premika povzročiteljev kibernetičnih napadov, saj posameznike in manjše skupine ljudi zamenjujejo večje organizacije in države, pri čemer se stopnjujeta tudi intenziteta in nevarnost kibernetičnih napadov. Vse več strokovnjakov je mnenja, da se približujemo dobi, v kateri države uporabljajo kibernetična orožja, vohunjenje pa znova postaja eno izmed ključnih sredstev vojaških organizacij in držav, tako kot je bilo v času hladne vojne. Države se teh dejstev zavedajo in posledično že povečujejo finančna sredstva ter kadrovske krepijo vojaške in civilne enote, ki skrbijo za varnost omrežij. Vodilna država na tem področju so zagotovo ZDA (Dnevnik 2013).

Zmeraj bolj pogosti so tudi spori med različnimi organizacijami in podjetji, ki uporabljajo informacijsko tehnologijo kot orožje maščevanja in uničevanja konkurence. Da se sprta podjetja in organizacije že poslužujejo kibernetičnega bojevanja, potrjuje primer največjega kibernetičnega napada te vrste v zgodovini. Spor med organizacijo, ki se bori proti nezaželeni pošti, in podjetjem, ki ponuja zakup spletnega prostora, je povzročil upočasnitev povezav globalnega interneta. Strokovnjaki so bili v skrbeh, da bi napad lahko prizadel tudi sisteme bančništva in elektronske pošte. S samim primerom pa so se ukvarjale oblasti petih različnih držav. Kibernetični napad je trajal več kot en teden, intenziteta napada pa je bila kar šestkrat večja, kot je intenziteta napadov na velike banke. Ta kibernetični napad je bil tudi po intenziteti sodeč trikrat večji kot prejšnji največji napad iz leta 2010 (BBC 2013a).

Iz zgoraj navedenih primerov je očitno, da se uporaba IKT v vseh sektorjih družbe povečuje, s tem pa se povečuje tudi stopnja nevarnosti, ki jo IKT predstavlja družbi kot celoti. Bojevanje

med organizacijami in podjetji se povečuje, prav tako se povečuje tudi število napadov med državami. Glavno vlogo imajo seveda informacijsko najbolj razvite države oziroma države, katerih vloga je v mednarodni skupnosti večjega pomena. Če hočejo organizacije, podjetja, države, s tem pa tudi vojaške organizacije ostati varni pred kibernetičnimi napadi, morajo poskrbeti za zaščito kritične informacijske infrastrukture, posegati morajo po raziskovanju informacijske tehnologije, ki bo povečala njihove defenzivne sposobnosti. Uveljavljati morajo nova sredstva nadzora, zakone in druge omejitve uporabe interneta. S tem pa postavljajo pod vprašaj varnost uporabnikov interneta, ki ravnanja vojaških organizacij, države in drugih entitet pogosto ne zagovarjajo, temveč jim nasprotujejo. To posledično vpliva tudi na legitimnost, ki jo imajo vojaške organizacije v informacijski družbi. Ključno pa vpliva predvsem na zaupanje, ki je v korelaciji z legitimnostjo.

6 LEGITIMNOST VOJAŠKE ORGANIZACIJE

Vprašanje legitimnosti je za vojaško organizacijo ključnega pomena, saj mora za svoj obstoj imeti dovolj veliko legitimnost. Ta legitimnost se lahko v javnosti kaže skozi potrebo po instituciji, kot je vojaška organizacija, da zaščiti interese, načela in vrednote javnosti. Vojaško organizacijo in njeno delovanje mora torej odobravati javnost. Jelušič pravi, da je vprašanje legitimnosti vojaštva vedno odprto. Temu botruje dejstvo, da niti legitimnost politične države ni vedno zagotovljena. Bolj kot to pa je pomemben razlog, da so oborožene sile latentne in manifestne narave. Latentna narava oboroženih sil zajema vse naloge, ki jih oborožene sile ne opravljajo na očeh javnosti, manifestna narava oboroženih sil pa zajema tiste naloge, ki jih oborožene sile opravljajo javno, kar pomeni, da so te naloge in njihovi rezultati vidni javnosti¹⁰ (Jelušič 1997, 50). Vendar je treba upoštevati, da je javno mnenje tako kot izražanje stališč o vojaški organizaciji zelo dvomno, saj visoko zaupanje v vojaško organizacijo še ne pomeni, da vojaška organizacija uživa visoko stopnjo legitimnosti, saj sta zaupanje v nekaj in potreba po nečem povsem različna pojma. V Sloveniji se na primer zaupanje v SV meri skupaj z vsemi ostalimi entitetami, kot so zdravstvo, vlada, parlament, policija, komisija za preprečevanje korupcije. Čeprav je zaupanje v SV dokaj visoko, to ne pomeni visoke potrebe po SV, saj so državljani pogosto mnenja, da je vojaška organizacija postala nepotrebna, zastarela in da se mora reorganizirati, da bi se lahko prilagodila aktualnim razmeram. To deloma potrjuje tudi Malešič, ko govori o ohranjanju visoke stopnje zaupanja javnosti v

¹⁰ Podobno piše tudi Malešič, in sicer da so mnogi raziskovalci proučevali odnos med javnostjo in vojsko kot institucijo. Med drugim je Jan Van der Meulen proučeval ta odnos s pomočjo legitimnosti. Meni, da je javno mnenje osrednji koncept za presojo legitimnosti oboroženih sil (Van der Meulen v Malešič 2011, 918).

vojsko kot nujnost, vendar hkrati poudari, da to ni zadosten pogoj za legitimnost vojaške organizacije v očeh javnosti. Malešič pravi, da je »legitimnost dosežena, ko zaupanje spremlja splošen naklonjen odnos do vojske, vključno s sprejemanjem vojaških nalog in podporo vojaških projektom« (Malešič 2011, 929).

Vendar je legitimnost vojaštva vedno znova v fazi preverjanja zaradi trditev, ki dokazujejo ogrožanje delovanja družbenega in političnega sistema zaradi vojske, saj naj bi ta zapravljala sredstva ter sile družbe za družbene strukture, ki niso reprezentativne (Sarkesian v Jelušič 1997, 50).

Zaradi informacijske dobe in posledičnega tehnološkega napredka v vseh segmentih vojaške organizacije ter hkratnega zmanjšane sodelovanja državljanov v sestavi oboroženih sil militarizem nima več enakega pomena, kot ga je imel v preteklosti (Shaw 2000, 23–24). To je spremenilo tudi odnos javnosti do vojaške organizacije. Odnos do vojaške organizacije v postmodernih družbah je tako postal skeptičen, saj obramba ni več tako pomemben družbeni cilj, spremenil se je način popolnjevanja oboroženih sil – konec naborništva je pomenil zmanjšano vlogo vojaškega poklica v družbi (Burk in Moskos v Malešič 2011, 918).

Za primer lahko služi odnos kanadske javnosti do vojske. Javnost v Kanadi na splošno podpira vojsko in je pozitivno naravnana, v kolikor so javnosti postavljena specifična vprašanja v zvezi z institucionalno ureditvijo vojaške organizacije, medtem ko na povečanje vojaških izdatkov reagira negativno. Kljub temu pa se v zadnjih nekaj letih javno mnenje izboljšuje, kar je predvsem posledica boljše interne komunikacije in izmenjave pomembnih informacij z javnostjo in mediji (Pinch 2003, 82–83). Problem je torej apatičnost oziroma nepoznavanje področij delovanja vojaške organizacije v postmoderni družbi, kar se lahko kaže tudi skozi sicer visoko zaupanje v vojaško organizacijo, ampak hkrati skozi manjšo legitimnost, ki jo vojaška organizacija uživa v očeh javnosti.

Pričakovanja, da se bo javno mnenje o vojaški organizaciji sčasoma spremenilo, predvsem zaradi spremenjenega zaznavanja nacionalne nevarnosti niso sicer napačna, vendar je situacija precej bolj zapletena, kar potrjuje tudi Moskos, saj zapiše, da so mediji in ameriška javnost med svetovnima vojnoma vojaško organizacijo zelo močno podpirali. Še posebej je to prišlo do izraza med drugo svetovno vojno. Mnogo manj podpore je vojaška organizacija uživala med korejsko vojno, podpora pa se je še znižala med vietnamsko vojno. Potrди tudi, da je bilo mnenje javnosti med hladno vojno, torej pred postmodernizmom, pozitivno naravnano, saj je javnost podpirala vojaško organizacijo kot institucijo. Konec naborništva v ZDA in tudi v

drugih državah pa je povzročil, da je postalo javno mnenje do vojaške organizacije indiferentno, saj je vojaška služba s koncem naborništva in s profesionalizacijo postala manj pomembna za družbo (Moskos in drugi 2000, 19–20).

Moskos v prej omenjenem poglavju na zanimiv način opiše tudi odnos med vojaško organizacijo in mediji. Pravi, da so bili mediji v moderni dobi vključeni v vojaško organizacijo in v oborožene sile. Novinarji so imeli tako znotraj vojaške organizacije formalni status in so nosili tudi vojaške uniforme. Na prehodu med modernizmom in postmodernizmom se je vloga medijev v vojaški organizaciji pričela spreminjati. Mediji niso bili več tako vključeni v vojaško organizacijo, ampak so bili kljub temu pod visokim nadzorom vojske. Dostop do vojakov so imeli le nekateri novinarji, s čimer je bila oblastem omogočena učinkovita kontrola medijev. Konec hladne vojne je prinesel tudi osamosvojitve medijev, saj so ti postali avtonomni, sposobni so bili poskrbeti za lastne logistične potrebe. Neposredni prenos novic skupaj z dejstvom, da so mediji pogosto na bojnem prizorišču prej kot oborožene sile, pa je po mnenju Moskosa povzročil to, da visoki vojaški uslužbenci spremljajo dogajanje na območju operacij preko neposrednega prenosa, ki ga omogočajo prav mediji (Moskos in drugi 2000, 20–21). Iz tega lahko sklepamo, da so prav mediji tisti faktor, ki ima enega največjih vplivov na percepcijo vojaške organizacije v javnosti, saj si javnost kljub manjšemu zaupanju v medije, kot je zaupanje v vojsko, prav na podlagi objav v medijih ustvarja mnenje o vojaški organizaciji. Legitimnost slednjih je torej na nek način padla v roke medijev, pri katerih pa je prav mnenje posameznika, ki ustvari članek, tisto, kar bo odločalo, ali bo članek objektivni ali subjektivni.

Najboljši način za preverjanje legitimnosti vojaške organizacije, ki jo uživa v javnosti, je zagotovo referendum kot institut neposredne demokracije. Državljan Švice so leta 2001 na referendumu zavrnili predlog takratne koalicije, ki je predlagala takojšnjo odpravo služenja vojaškega roka in dokončno odpravo vojske v naslednjih desetih letih. Omenjeni predlog je ob sicer razmeroma nizki volilni udeležbi podprlo dobrih 21 odstotkov volivcev, proti pa je glasovalo dobrih 79 odstotkov volivcev. Švica je sicer o tem vprašanju na referendumu odločala že leta 1989, ko je za ukinitve vojske in odpravo služenja vojaškega roka volilo 36 odstotkov volivcev (24 ur 2001). Švicarska vojska torej v javnosti uživa visoko zaupanje in visoko legitimnost. Primer Švice kot države, ki je sinonim za neposredno demokracijo in kjer je splošna razgledanost državljanov dokaj visoka, torej veliko pove o legitimnosti njene vojaške organizacije.

Sodelovanje vojske v mednarodnih misijah je v zadnjem desetletju povrnilo ugled in legitimnost, torej potrebo po vojaških organizacijah v evropskih državah. Tako visoke stopnje zaupanja v vojaško organizacijo ni bilo v času modernizma oziroma v času tradicionalnega poslanstva vojaških organizacij, torej obrambe (Kuhlmann 2003, 99).

Čeprav je podpora vojaške organizacije v javnosti ključna za doseganje legitimnosti, je odnos javnosti do te institucije v postmoderni družbi skeptičen, v nekaterih pogledih celo apatičen, saj vojaška organizacija v javnosti izgublja vlogo – predvsem v smislu pomembnosti za normalno delovanje družbe. Vse raziskave in javnomnenjske ankete sicer nakazujejo občutno rast zaupanja javnosti v vojaško organizacijo, vendar zaupanja ne gre enačiti s podporo javnosti določenim segmentom, kot so na primer sprejemanje višjih vojaških izdatkov, podpora vključevanju enot v mednarodne humanitarne in vojaške misije ipd. (Malešič 2011, 931).

Malešič v sklepu svojega članka tudi pravilno ugotavlja, da prihaja do protislovja med visokim zaupanjem javnosti v vojaško organizacijo in nizko podporo javnosti v specifičnih primerih delovanja vojaških organizacij, kot je naštetu zgoraj. Hkrati tudi potrdi že prej zastavljeno tezo, da je razlog za takšno protislovje predvsem v drugačnih vrednotah, ki so prisotne v postmoderni družbi v primerjavi z moderno družbo. Tako po njegovem mnenju v postmoderni družbi prevladujejo individualni način življenja, povečana pluralizacija skupaj s profesionalizacijo družbenih vlog. Povečal se je tudi pomen globalnih zadev. Posledično se je spremenilo tudi zaznavanje ogroženosti v primerjavi z obdobjem modernizma. Velik vpliv na legitimnost vojaške organizacije v očeh javnosti pa bi lahko imela tudi uporaba IKT v družbi in vojaški organizaciji, saj se je kljub večji uporabi IKT komunikacijski šum med javnostjo in vojaško organizacijo še povečal (Malešič 2011, 931–932).

Javno mnenje je samo eden izmed vidikov legitimnosti vojaških organizacij. Legitimnost se namreč lahko kaže tudi skozi obrambne izdatke, saj povečanje obrambnih izdatkov kaže na naklonjenost (zaupanje in legitimnost) tako političnega vrha, in v kolikor v javnosti ni večjih razprav in burnih odzivov, tudi naklonjenost javnosti. Ob tem moramo upoštevati tudi vse preostale dejavnike (naravne nesreče, vojne ipd.). Za lažjo interpretacijo in zaradi enake terminologije sem za primer vzel ZDA in Nemčijo. Podatki izhajajo iz podatkovne baze mednarodnega mirovnega raziskovalnega inštituta v Stockholmu (SIPRI). Podatki so predstavljeni za daljše časovno obdobje, saj se razmerje med legitimnostjo vojaške

organizacije in obrambnimi izdatki kaže dolgoročno. Zmanjševanje obrambnih izdatkov pomeni tudi zmanjševanje legitimnosti vojaške organizacije.

Tabela 6.1: Obrambni izdatki ZDA in Nemčije v obdobju 1988–2011 v milijardah dolarjev

Država/Leto	1988	1993	1998	2003	2008	2011
ZDA	540,2	449,3	366,9	492,2	629,1	689,6
Nemčija	63,6	54,1	47,0	45,9	44,1	43,4

Vir: Stockholm International Peace Research Institute (2013).

Zmanjševanje obrambnih izdatkov nakazuje tudi zmanjšanje legitimnosti vojaške organizacije. Podatki (glej Tabelo 6.1) kažejo, da se obrambni izdatki Nemčije znižujejo že vsaj od leta 1988 dalje, znižali pa so se za več kot 25 odstotkov. Gre torej za upad legitimnosti vojaške organizacije v očeh političnih akterjev in tudi javnosti, saj se javnost z zmanjševanjem obrambnih izdatkov strinja in to tudi podpira. Vsak poskus povečanja obrambnih izdatkov v Nemčiji povzroči nestrinjanje javnosti. Po drugi strani pa lahko na podlagi podatkov (glej Tabelo 6.1) o ZDA ugotovimo upad obrambnih izdatkov od leta 1988 pa vse do preloma tisočletja oziroma do začetka vojn v Iraku in Afganistanu, ko so obrambni izdatki ZDA začeli ponovno močno naraščati. Povečanju obrambnih izdatkov torej botrujejo predvsem vojne in drugi konflikti, v katere so ZDA vpletene¹¹.

Višina obrambnih izdatkov je pogojena z naklonjenostjo oziroma nenaklonjenostjo političnih akterjev. Iz pridobljenih podatkov lahko torej sklepamo, da se je legitimnost vojaške organizacije v postmoderne družbi zmanjšala tudi v očeh političnih akterjev. To potrjuje podatek, da so se v letu 2012 obrambni izdatki vseh držav skupaj zmanjšali prvič po letu 1998. Čeprav države v razvoju povečujejo obrambne izdatke, jih velika večina razvitih držav znižuje (GMA News 2013).

Zdi se, da javnost ni sposobna sprejeti oziroma razbrati nove vloge in položaja vojaške organizacije, ki ju ima ta v postmoderne družbi. Poslanstvo vojaške organizacije, ki je še nekaj desetletij nazaj povečevalo legitimnost vojaške organizacije, vendar ne nujno zaupanja vanjo, pa danes postaja, čeprav je spremenjeno, vir njene nelegitimnosti.

¹¹ Stroški vojne v Iraku so v obdobju 2001–2010 znašali 748,2 milijarde dolarjev, stroški vojne v Afganistanu za enako časovno obdobje pa 299,6 milijarde dolarjev. Z vsemi misijami skupaj so imele ZDA v obdobju 2001–2010 za 1.082,4 milijarde dolarjev stroškov (International Institute for Strategic Studies. 2010, 24).

Vendar je treba omeniti, kot piše tudi Jelušič, »da del svetovnega prebivalstva aktivno nasprotuje vojaškemu načinu zagotavljanja varnosti, ter da velika večina svetovnega prebivalstva pasivno opazuje delovanje vojaškega stroja« (Jelušič 1997, 57). Sklepamo lahko torej, da se je legitimnost vojaške organizacije v očeh javnosti kljub večjemu zaupanju vanjo zmanjšala. V katerih pogledih in kako je na to vplivala informatizacija vojaške organizacije in družbe, bo proučevano v sedmem poglavju.

7 POVEZAVA MED INFORMATIZACIJO IN LEGITIMNOSTJO VOJAŠKE ORGANIZACIJE

Informatizacija vojaške organizacije je povzročila nastanek povsem novih polj delovanja vojaške organizacije. Prinesla je tudi upad števila žrtev, ki nastajajo v oboroženih konfliktih in vojnah. Na eni strani je povzročila upad številnih stroškov, vendar na drugi strani povzročila nove stroške, ki so posledica informatizacije same in potrebe po investiranju v nova polja delovanja. Zaradi samega vpliva informatizacije na družbo in sprememb v delovanju družbe, ki jih je povzročila informacijska doba, se je spremenil tudi odnos posameznikov do te specifične organizacije. V prejšnjem poglavju se je pokazalo veliko zaupanje v vojaške organizacije – v zadnjih dveh desetletjih se zaupanje povečuje, vendar se je na drugi strani pokazal tudi upad legitimnosti, saj javnost za razliko od visokega zaupanja ne goji visoke potrebe po vojaški organizaciji. To je lahko posledica spremenjenega načina življenja, norm, vrednot, mišljenja v celoti, hkrati pa je lahko tudi posledica spremenjenega delovanja vojaške organizacije, kot so povsem drug način popolnjevanja oboroženih sil in nova polja delovanja, še vedno pa lahko opazimo prepad med civilno družbo in vojaškimi organizacijami. Ta prepad je lahko tudi posledica komunikacijskega šuma med javnostjo in vojaško organizacijo. Podobno se kaže tudi v razmerjih med javnostjo in drugimi institucijami. Prepada in posledično nepoznavanje delovanja, sestave, poslanstva dotične institucije povzroča apatičnost družbe, kar celotno situacijo še poslabša. Namen tega poglavja je tako odkriti povezave med informatizacijo in legitimnostjo vojaških organizacij v postmoderne družbi.

Čeprav je v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja obstajalo veliko družbenih gibanj, skoraj nobeno ni dvomilo o smiselnosti obstoja vojske, temveč so dvomila o smiselnosti vojne - svoje nasprotovanje vojni pa so izražala skozi številne akcije. Šlo je predvsem za pojav nasprotovanja agresivni politiki, saj so o delovanju vojaških organizacij odločali politiki - politiki pa so pripadniki civilne družbe in ne vojaške organizacije. Razprave o legitimnosti vojske se tako pojavijo sočasno z nastopom krize legitimnosti nasilja, vendar kriza

legitimnosti vojske ni bila toliko izpostavljena, saj so se glavni dvomi v povezavi z nacionalnovarnostno politiko pojavljali v povezavi s civilnimi političnimi odločitvami. Prišlo je torej do krize legitimnosti politike (Jelušič 1997, 11).

V času informacijske dobe, ko sta informatizacija in uporaba IKT v vojaški organizaciji povzročili spremembo delovanja, novo poslanstvo, nova polja bojevanja, nove varnostne paradigme, pa je prišlo do nove krize legitimnosti vojaške organizacije, saj je vojaški poklic postajal v družbi čedalje manj pomemben in prepoznaven, hkrati pa se je pričelo širiti mišljenje, da vojaške organizacije vsaj v takšni obliki v sodobni družbi niso več potrebne. Še posebej se zmanjšanje legitimnosti kaže v manjših državah, ki so hkrati članice zveze NATO, saj so zagovorniki odprave vojske mnenja, da takšnim državam nudi vojaško podporo in zaščito zveza NATO in da tako nimajo potrebe po lastni vojski.

Povezava med informatizacijo in legitimnostjo se torej kaže v spremenjeni percepciji varnosti v postmoderni družbi s strani javnosti, ki je lahko tudi posledica globalizacije v informacijski dobi. Informatizacija družbe je povzročila tudi spremembo norm in vrednot, manjšo nacionalno pripadnost, vse to pa se odraža v manjši zainteresiranosti za varnostna vprašanja in vojaško organizacijo. Povezavo med informatizacijo in legitimnostjo najlažje najdemo pri novih načinih bojevanja, novih varnostnih vprašanjih in njihovem vplivu na družbo. Informacijska doba je prinesla tudi informacijsko bojevanje, ki je do neke mere konkretno spremenilo poslanstvo vojaških organizacij. Konvencionalni način bojevanja je zamenjal asimetrični način bojevanja, vojaške pilote in vojake na bojiščih, ki se zanašajo na lastne čute, pa počasi zamenjujejo strokovnjaki za upravljanje brezpilotnih letal ter vojaki, ki so tudi na terenu povezani s poveljniškim centrom, ki jim nudi optimalne rešitve. S povečano uporabo IKT v vojaški organizaciji in družbi nasploh se je pojavil tudi problem zaščite kritične informacijske infrastrukture, saj so številni sektorji v državah odvisni od informacijske infrastrukture. Napad na tovrstno infrastrukturo bi lahko povzročil veliko gospodarsko in socialno škodo za neko družbo. S tem je prišlo tudi do potrebe po povečanju finančnih sredstev, katerih namen je raziskovanje in razvoj tehnologije ter orožja za zaščito pred kibernetičnimi napadi. Čeprav javnost vojaški organizaciji v veliki večini primerov od vseh institucij še najbolj zaupa, pa ne podpira povečevanja vojaških izdatkov, večjega nadzora nad internetom in podobnih odločitev, saj to pomeni zmanjševanje zasebnosti in pravic uporabnikov. Za novinarje to na primer pomeni zmanjšano svobodo govora. V javnosti se v zadnjih nekaj letih pojavljajo številne afere o prisluškovanju, prebiranju elektronske pošte, nadzoru pretoka vsebin na socialnih omrežjih. Številne vladne obveščevalne agencije pošiljajo

podjetjem, kot so Facebook, Google, Yahoo in druga, zahteve po odobritvi dostopa do podatkov o uporabnikih. Družba je tako postala na kakršne koli ideje o povečanem internetnem nadzoru in drugih mehanizmih, ki bi omogočali lažjo zaščito pred kibernetičnimi napadi, tako občutljiva, da pogosto zavrača še tako dobre rešitve prav zaradi strahu pred zlorabo teh rešitev s strani politike, obveščevalnih agencij in vojaških organizacij. Informatizacija vojaške organizacije je povzročila tudi porast afer, povezanih z vojaško organizacijo, ki se v javnosti pojavijo s strani pripadnikov vojaške organizacije. Čeprav gre za transparentnost, ki je vedno dobrodošla, saj je prav, da javnost ve, kaj se znotraj vojaške organizacije dogaja, pa to povzroča še večji upad legitimnosti in tudi zaupanja do vojaške organizacije v očeh javnosti.

Ena izmed večjih afer, ki vključuje vojaško organizacijo, se je zgodila leta 2010, ko je pripadnik ameriških oboroženih sil Bradley Manning s strežnikov ameriške vojske prenesel več kot 700.000 tajnih diplomatskih in vojaških dokumentov in jih predal portalu Wikileaks. Številni mediji so nato te zaupne dokumente objavljali, javnost pa je s tem dobila vpogled v delovanje vojaških organizacij, številnih agencij, veleposlaništev ipd. (The Guardian 2013, 30. julij). Kar je pogosto prezrto, je upad zaupanja javnosti v vladne institucije, tudi vojsko, še posebej pa upad legitimnosti vojaških organizacij v očeh javnosti. Prav uporaba IKT v vojaški organizaciji, torej informatizacija, je omogočila Manningu in drugim, da se dokopljejo do zaupnih dokumentov in jih dostavijo medijem, ti pa javnosti. Kaj takšnega bi se v času pred informatizacijo vojaške organizacije težko pripetilo, saj zaupni dokumenti niso bili shranjeni na elektronskih medijih in strežnikih, zato je bil dostop do njih veliko težji in bolj nadzorovan. Tudi delovanje medijev je bilo povsem drugačno, saj predvsem zaradi pomanjkanja lastne logistične opreme niso imeli avtonomije, ki bi jim omogočala avtonomno delovanje, kar se je do danes povsem spremenilo. Informatizacija vojaške organizacije ima sicer velik potencial in je na številnih področjih korenito spremenila ter izboljšala delovanje vojaške organizacije, po drugi strani pa je zaradi vsesplošne informatizacije družbe in preproste uporabe IKT v vojaški organizaciji in družbi povzročila padec legitimnosti v očeh javnosti.

8 ZAKLJUČEK

»Red in nered izhajata iz sprememb organizacije, pogum in strahopetnost sta stvar pobude, moč in šibkost stvar sestave« (Sun Cu 1996, 78).

Vloga in položaj vojaške organizacije v postmodernej družbi sta se korenito spremenila. Kot posledica postmodernizma so se spremenili sestava, poslanstvo, področja delovanja, vključenost žensk in homoseksualcev, civilno-vojaški odnosi. Velike spremembe sta povzročili tudi informacijska doba in informatizacija vojaške organizacije ter družbe nasploh. Uporaba IKT v vojaški organizaciji ni prinesla samo novih področij delovanja, prinesla je tudi kopico strukturnih in kadrovskih sprememb, zmanjšala je nekatere stroške, vendar povzročila nekatere nove, spremenila sta se način bojevanja in način odločanja, spremenila se je tudi strategija bojevanja. IKT je na eni strani povzročila večji vpogled v delovanje vojaških organizacij, na drugi strani pa je povzročila komunikacijski šum in poglobila prepad med civilno družbo in vojaško organizacijo. Informacijska doba na splošno je spremenila način dojemanja nacionalne varnosti, povzročila je globalizacijo, individualizacijo posameznikovega življenja. Je tudi eden izmed vzrokov za apatičnost družbe v povezavi z zainteresiranostjo za vojaški poklic, delovanje vojaške organizacije, njeno poslanstvo.

Na podlagi proučevanih teoretičnih izhodišč, študij primerov in primerjave ter ugotovitvi povezave med informatizacijo in legitimnostjo vojaške organizacije lahko potrdim svojo **hipotezo**: vloga in položaj vojaške organizacije sta se v postmodernej družbi spremenila, saj je informatizacija vojaške organizacije in družbe nasploh povzročila številne posledice, med drugim tudi padec legitimnosti v očeh javnosti. Čeprav je zaupanje v vojaško organizacijo na splošno visoko, v nekaterih državah pa celo izjemno visoko, tega ne gre enačiti z legitimnostjo vojaških organizacij, saj javnost, ko pride do odločitev o točno določenih področjih delovanja, spremembah, kot je na primer povečanje finančnih sredstev, odreagira negativno in nasprotno. Legitimnost označuje potrebo po nečem, potreba po vojaški organizaciji pa se v očeh javnosti manjša zaradi vse hitrejše globalizacije, drugačnih vrednot in norm, bolj individualnega načina življenja, zmanjšanja moči nacionalnih držav in povečevanja moči nadnacionalnih entitet, kot so OZN, EU ter NATO. Zmanjšuje se tudi nacionalna pripadnost posameznikov oziroma homogenost družbe.

Nova varnostna vprašanja, kot sta zaščita varnosti uporabnikov in zaščita kritične informacijske infrastrukture, povzročajo drugačne usmeritve vojaških organizacij. Povečana uporaba IKT dela družbo čedalje bolj informacijsko odvisno in jo tako še bolj ogroža.

Informacijska doba je prinesla tudi informacijsko bojevanje, ki postaja čedalje bolj pomembno in eno ključnih bojišč sodobnega časa. Vojaške organizacije tako povečujejo informacijsko usposobljene kadre, povečujejo sredstva za namene raziskav in razvoja informacijskih orožij. Zmeraj več kibernetičnih napadov poteka med državami zaradi ekonomskih ali drugih razlogov. Tradicionalna razdelitev moči se tako spreminja, države pa morajo plačati visoko ceno v zameno za varnost pred kibernetičnimi napadi drugih držav, organizacij in posameznikov. Vojaške organizacije so primorane spremeniti svoje poslanstvo, sprejeti nove doktrine bojevanja na eni strani, po drugi strani pa morajo vzdrževati zaupanje javnosti in ostati legitimne v očeh javnosti, kar je ključno za normalno delovanje vojaških organizacij. Kaj prinaša prihodnost, v kateri bo družba še bolj informacijska, kot je danes, kjer bo način življenja posameznikov še bolj individualiziran, kjer bo odvisnost družbe od informacijske tehnologije še večja in kjer bo črta med zaščito uporabnikov skozi nadzor nad uporabo interneta, prisluškovanjem, prebiranjem elektronske pošte in cenzuro na eni strani ter izrabljanjem vseh naštetih mehanizmov za namene ohranjanja moči in nadzora nad družbo čedalje tanjša, je težko napovedati.

V kolikor bodo države želele ohraniti legitimnost vojaških organizacij in s tem posedovanje moči kot sredstvo nadzora in edini legitimen vir nasilja, bodo potrebni temeljit premislek in številne spremembe v načinu dojemanja vojaških organizacij in odnosu vojaških organizacij do civilne družbe. Treba bo graditi na odnosu slehernega posameznika do vojaške organizacije. Potrebna bo celovita prilagoditev na spremenjen način življenja družbe, vrednote, norme ter prepričanja, ki sestavljajo postmoderno oziroma informacijsko družbo.

9 LITERATURA

1. 24ur.com. 2001. *Švicarji proti odpravi vojske*. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/svet/svicarji/-proti--odpravi-vojske.html> (3. julij 2013).
2. --- 2012. *Na spletne napade smo dobro pripravljeni tudi v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.24ur.com/novice/it/na-spletne-napade-smo-dobro-pripravljeni-tudi-v-sloveniji.html> (19. avgust 2013).
3. BBC. 2013a. *Global Internet slows after »biggest attack in history«*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/technology-21954636> (27. marec 2013).
4. --- 2013b. *Obama to seek Congress vote on Syria military action*. Dostopno prek: <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23916752> (1. september 2013).
5. Encyclopædia Britannica. 2013. *Don't Ask, Don't Tell (DADT)*. Dostopno prek: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/1553878/Dont-Ask-Dont-Tell-DADT> (22. avgust 2013).
6. Caverty, Dunn Myriam. 2008. *Cyber-Security and Threat Politics: US efforts to secure the information age*. New York: Routledge.
7. *Dnevnik*. 2013. Američani krepijo kapacitete za vohunjenje, pri nas zaostajamo, 31. januar. Dostopno prek: <http://www.dnevnik.si/magazin/znanost-in-tehnologija/americiani-krepijo-kapacitete-za-vohunjenje-pri-nas-zaostajamo> (6. marec 2013).
8. Dupuy, N. Trevor. 1993. *International Military and Defense Encyclopedia*. New Jersey: Macmillan Publishing Co.
9. *GMA News*. 2013. World military spending dips in 2012, first fall since 1998, 15. april. Dostopno prek: <http://www.gmanetwork.com/news/story//303859//news/world//world-military--spending--dips--in-2012--first--fall--since-1998> (22. avgust 2013).
10. Gow, James. 1992. *Legitimacy and the Military*. London: Pinter Publishers.
11. International Institute for Strategic Studies. 2010. *The Military Balance*. New York: Routledge.
12. Jelušič, Ljubica. 1997. *Legitimnost sodobnega vojaštva*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
13. --- in Mojca Pešec. 2002. *Seksizem v vojaški uniformi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
14. Kuhlman, Jürgen. 2003. Comparative Studies in Military and Society in Europe. V *Armed Forces and International Security: Global Trends and Issues*, ur. Jean Callaghan in Franz Kernic, 93–102. Münster: LIT Verlag.

15. Llewellyn, Jennifer. 2013. *Alpha History: The Cold War propaganda*. Dostopno prek: <http://alphahistory.com/coldwar/cold-war-propaganda/> (22. avgust 2013).
16. Lonsdale, J. David. 2004. *The nature of war in the information age: Clausewitzian Future*. New York: Frank Cass.
17. Malešič, Marjan. 2011. Javno mnenje in vojska: med zaupanjem in brezbržnostjo. *Teorija in praksa* 48 (4): 915-935.
18. Moskos, C. Charles, John Allen Williams in David R. Segal, ur. 2000. *The Postmodern Military*. New York: Oxford University Press.
19. NTI. 2013. *Treaty between the United States of America and the Union of Soviet Socialist Republics on Strategic Offensive Reductions (START I)*. Dostopno prek: <http://www.nti.org/treaties-and-regimes/treaties-between-united-states-america-and-union-soviet-socialist-republics-strategic-offensive-reductions-start-i-start-ii/> (22. avgust 2013).
20. Pinch, Franklin. 2003. Recent Trends in Military Sociology in Canada. V *Armed Forces and International Security: Global Trends and Issues*, ur. Jean Callaghan in Franz Kernic, 81–92. Münster: LIT Verlag.
21. Rogers, M. Everett. 2008. The Internet and Sustainable Development. V *Journalism and mass communication*, ur. Rashmi Luthra, 108–123. Isle of Man: Ballamoar Beg, Clenagh Road, Sandygate, Ramsey.
22. Shaw, Martin. 2000. The Development of »Common Risk« Society: A Theoretical Overview. V *Military and Society in 21st Century Europe: A Comparative Analysis*, ur. Jürgen Kuhlman in Jean Callaghan, 13–26. Münster: LIT Verlag.
23. Siol. 2011. *Nemčija odpravlja naborniški sistem; več vojakov v tujini*. Dostopno prek: http://www.siol.net/novice/svet/2011/07/nemska_obrambna_reforma_manj_vojakov_a_vec_v_tujini.aspx (1. julij 2011).
24. Suchman, C. Mark. 1995. Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. V *The Academy of Management Review*, ur. Michael Malgrande, 571–610. New York: Academy of Management.
25. Svete, Uroš. 2005. *Varnost v informacijski družbi*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
26. *The Guardian*. 2013. Bradley Manning trial: what we know from the leaked Wikileaks documents, 30. julij. Dostopno prek: <http://www.theguardian.com/world/2013/jul/30/bradley-manning-wikileaks-revelations> (1. avgust 2013).

27. *The Telegraph*. 2004. CIA plot led to huge blast in Siberian gas pipeline, 28. februar.
Dostopno prek: <http://www.telegraph.co.uk/news//=-worldnews//northamerica//usa//1455559/CIA-plot-led-to-huge-blast-in-Siberian-gas-pipeline.html> (14. junij 2013).
28. Uppsala Universitet. 2014. *Department of Peace and Conflict Research*. Dostopno prek: <http://www.pcr.uu.se/research/ucdp/database/> (22. avgust 2013).
29. Zupanič, Darko, ur. 1998. *Sun Cu: Umetnost vojne*. Ljubljana: Atelje Pance.